

UN SEGLE DE CANVIS I PERMANÈNCIES A OSONA: D'ENTORN RURAL-URBÀ A COMARCA-CIUTAT

JAUME FONT I GAROLERA¹

El present article s'ocupa de les transformacions territorials d'Osona i consta de tres parts. A la primera es resumeix el procés històric de formació dels assentaments humans osonencs. La segona part està dedicada a analitzar els canvis territorials del segle xx, a partir de l'evolució socioeconòmica i demogràfica. I a l'apartat final es valora la situació actual de la comarca en aspectes com el pes d'Osona en el context català, la seva dinàmica socioeconòmica, la cohesió i equilibri intern, l'impacte de la mobilitat i el seu efecte en els nous processos de difusió territorial.

This article deals with the territorial transformations that Osona has undergone. It is divided into three parts: the first summarises the historical process of the formation of human settlements in Osona; the second explores the territorial changes of the 20th century based on an analysis of socio-economic developments; the final section assesses the current situation in the comarca in terms of aspects such as the influence Osona exercises within Catalonia as a whole, the rhythm of socio-economic change, the cohesion and internal equilibrium of the comarca, the impact of mobility and its effect on the newly emerging processes of territorial transformation.

Introducció

Abans de començar agraeixo als responsables de la revista *Ausa* la seva invitació a col·laborar en un dels números commemoratius del seu cinquantenari. Poques vegades es pot parlar d'una publicació científica comarcal que tingui una trajectòria tan brillant i continuada com *Ausa*, fet que l'ha convertida en un referent de primer nivell en diversos camps del coneixement, tant a Osona com a la resta de Catalunya. També voldria aprofitar aquesta avinentesa per fer un petit toc d'atenció sobre l'escassa presència de la Geografia a la revista *Ausa* durant els seus cinquanta anys de vida. És significatiu, en aquest sentit, que no hi hagi un epígraf de Geografia –o de pensament i reflexió territorial– en els criteris de classificació de l'article que es pot trobar en aquest mateix volum d'*Ausa* on s'agrupen els 816 articles publicats fins al present.²

---

1. Universitat de Barcelona. Grup de recerca sobre *Noves dinàmiques territorials en el medi rural català*. Projecte DGICYT, 2002-0204.

2. Vegeu, en aquest mateix volum d'*Ausa*: GINEBRA I MOLINS, Rafel. «Cinquanta anys de cultura i ciència des d'una perspectiva bibliomètrica. Anàlisi estadística de la revista *Ausa* (1952-2001)».

En el transcurs d'aquests cinquanta anys s'han publicat multitud de treballs sobre Osona. I en la major part dels casos el tractament del marc territorial no sol passar de fer una mera distinció entre les diverses unitats naturals o històriques de la comarca, com la plana de Vic o el Lluçanès. Crec que a Osona falta reflexió territorial i *Ausa* podria ser, en aquest sentit, un marc idoni per analitzar i valorar problemes territorials com el paper dels condicionaments naturals, les conseqüències espacials del canvi socioeconòmic, la conservació del paisatge, l'impacte de les migracions, l'efecte de les noves tecnologies o el paper de Vic i Osona en el context català.

Aquesta presència ocasional de la reflexió i el pensament geogràfic en una revista com *Ausa* ha tingut algunes conseqüències. La primera és que es troba a faltar un corpus doctrinal i un pensament territorial específicament osonenc. Això explica, per exemple, que no s'hagi escrit pràcticament res sobre l'organització territorial del país, o bé respecte a l'adscripció d'Osona a les comarques centrals, fet que ha tingut poc ressò intel·lectual. Poca gent, per exemple, ha defensat la Vegueria de Vic –la Regió Sisena de la divisió territorial de la Generalitat Republicana–, que durant els anys trenta ni tan sols es qüestionava. En aquell moment, pràcticament tots els ponents de la Divisió Territorial sostenien que Vic havia de ser capital de vegueria. Finalment, voldria acabar aquesta introducció encoratjant els joves geògrafs –i a Osona n'hi ha d'excel·lents– a escriure sobre la comarca. Que analitzin i valorin les intenses transformacions del territori comarcal en els darrers anys.

Síntesi elemental de l'evolució i l'estructura del poblament osonenc

En aquest primer apartat fem un resum del procés d'ocupació del territori osonenc, sintetitzant el que n'han dit algunes obres generals com la *Història d'Osona* [ALBAREDA, J. [et al.] (1984)]. Es tracta d'un procés històric i geogràfic ben conegut i estudiat, però té interès resumir-ne aquí els seus trets essencials. En principi perquè tot sistema d'assentaments humans és el resultat d'una interacció continuada entre el medi natural i la societat que ha poblat, habitat i transformat el territori. I, en segon terme, perquè tota estructura territorial heretada mostra una gran resistència al canvi, d'aquí que sigui necessari conèixer els antecedents si hom pretén entendre el present.

Les bases de l'estructura territorial osonenca es configuren durant les repoblacions medievals dels segles IX i X. Aquest és un període ben estudiat –exhaustivament estudiat, podríem dir–, que fixa una estructura territorial elemental basada en masos, organitzats en parròquies i castells termenats, sobre la qual es produiran les transformacions futures. O sigui, la formació posterior de pobles, viles i ciutats. És cert que hi havia una estructura territorial més antiga, d'arrel romana i visigòtica (i la ciutat d'*Ausa* en seria un exemple), però la malla bàsica dels assentaments humans d'Osona queda prefigurada en les repoblacions medievals.

Les fites del canvi territorial es poden resumir de la manera següent: durant l'època antiga, ibèrica i romana, es formà una primera malla d'assentaments humans i de vies de comunicació, que cobria bona part del territori comarcal. És l'època d'*Ausa*, de les vil·les romanes i de la creació d'un bisbat primitiu. Tot

això, tal com explica Raimon d'Abadal [ABADAL I DE VINYALS, R. d' (1954)], quedà anorreat amb la invasió islàmica i les revoltes d'Aissó, dels segles VIII i IX. Només en quedarien unes ruïnes escadusseres i vestigis dels vells camins romans.

Arriba després la repoblació medieval. Comença en temps de Guifré el Pilós, al segle IX, i configura un model d'ocupació del territori que serà el canemàs de les transformacions posteriors en el marc de la Catalunya Vella. És l'Osona dels masos disseminats, les parròquies, els monestirs –com Lluçà i Casserres– i els castells termenats –com Torelló, Voltregà, Gurb, Taradell o Centelles. Es restableixen també el bisbat i el comtat d'Ausa, ciutat que ben aviat passa a rebre el nom de Vic. A poc a poc es formen els primers pobles a recer de les sagreres de les esglésies. Tot aquest creixement s'estronca amb les pestes del final del segle XIV. El país queda com paralitzat. Hauran de passar molts segles perquè Osona –i tot Catalunya– recuperi l'esplendor medieval. A partir d'aquesta crisi s'entra en l'estancament i la regressió, però el model bàsic d'ocupació humana del territori ja s'havia consolidat.

Cal esperar als segles XVII i XVIII per trobar les bases de l'Osona contemporània. La d'una pagesia pròspera gràcies als cultius provinents d'Amèrica (blat de moro, patates...) i l'esclat manufacturer de viles i pobles. En el medi pagès això promou la rompuda de terres i la creació de noves masoveries. I això explica l'altíssima densitat que assoleix el poblament rural, sobretot a la plana de Vic, fet que també té relació amb unes condicions climàtiques propícies. O sigui, unes pluges relativament abundants en el context català, que permeten la pràctica d'una agricultura de secà de rendiments moderats basada en els cereals, les patates i els farratges. La prosperitat es tradueix en l'engrandiment de les cases de pagès, l'aixecament de grans esglésies barroques i el creixement dels pobles al pas dels camins o les carrerades més importants. Es construïren milers de cases en aquella època i molts pobles adoptaren la fesomia urbana i arquitectònica que els ha caracteritzat fins fa poc.

En general, i tret de l'interior dels pocs recintes emmurallats (com Vic o Centelles), els pobles creixen a partir dels camins confluents, que a poc a poc es transformen en nous carrers. Un dels últims pobles que es va formar a Osona, cronològicament parlant, és Cantonigròs, que creix en forma d'un llarg i únic carrer, durant els segles XVIII i XIX, a redós d'un hostel del camí de Vic a Olot [LLOBET, S. (1964)]. La major part de les cases dels segles XVII i XVIII tenen dues plantes, teulada a dues aigües i una barbacana pronunciada ben adaptada al clima comarcal. Són cases adossades de cinc o deu metres d'amplada –d'un o dos cossos–, que sovint tenen un hort o bé una eixida al darrere. Les seves formes arquitectòniques mantenen una gran homogeneïtat d'estil d'una punta a l'altra de la comarca.

Amb el segle XIX arriba la industrialització i el ferrocarril, que veu néixer les primeres colònies industrials, com Malards, i fa créixer les viles de la vora del Ter, com Manlleu, Torelló, Roda o Sant Quirze. Mentrestant, decauen Vic i vells nuclis menestrals com Tona, Taradell o Sant Pere de Torelló. També decauen el Lluçanès i les contrades muntanyenques. Se'n salvarien Centelles i els pobles que gaudien de l'avantatge del tren. El segle XX comença amb l'ús de l'electricitat i

de l'automòbil, que possibiliten la difusió de la indústria. I viles com Taradell o Sant Pere de Torelló i els pobles del Lluçanès poden redreçar-se. L'ús del camió dona un nou impuls a la pagesia. Això permet la recollida diària de la llet i facilita l'extracció de les patates o de la fusta i el carbó dels boscos osonencs. La comarca reforça així el seu paper de rebost de Barcelona, que havia començat amb l'arribada del tren i la implantació del cultiu de la patata.

Seguidament es proclama la República (1931), esclata la Guerra Civil (1936) i ve la llarguíssima postguerra. La del racionament, la repressió, el Movimiento i el nacionalcatolicisme integrista. Finalment, s'entra en les etapes recents, les de la segona meitat del segle xx. Comencen amb els plans de «desarrollo» franquistes i l'obertura econòmica del país. Un procés que, d'una banda, despoblarà el medi rural, i de l'altra, conduirà a grans transformacions urbanes, industrials i agràries. La democràcia portarà, finalment, a l'Osona del present. La de l'última etapa de transformació territorial, que porta a la configuració d'una comarca-ciutat, caracteritzada per una altíssima mobilitat i la tendència cap a un funcionament integrat del territori.

Els canvis socioeconòmics, demogràfics i territorials del segle xx

El fil conductor d'aquesta part de l'article és l'evolució de la població. No analitzem aquí el comportament estructural i la dinàmica espacial de les variables demogràfiques, perquè això és objecte d'un excel·lent article d'Assumpta Vila en aquest mateix número d'*Ausa*.³ En aquest cas, utilitzem les xifres d'evolució de la població com un indicador de la dinàmica progressiva o regressiva de la comarca, entesa aquesta en un sentit ampli, que inclou també l'evolució socioeconòmica i territorial. O sigui, partim del conegut axioma que diu que un territori va bé quan guanya població, mentre que l'estancament i la regressió s'associen a una pèrdua de vitalitat econòmica, social i cultural.

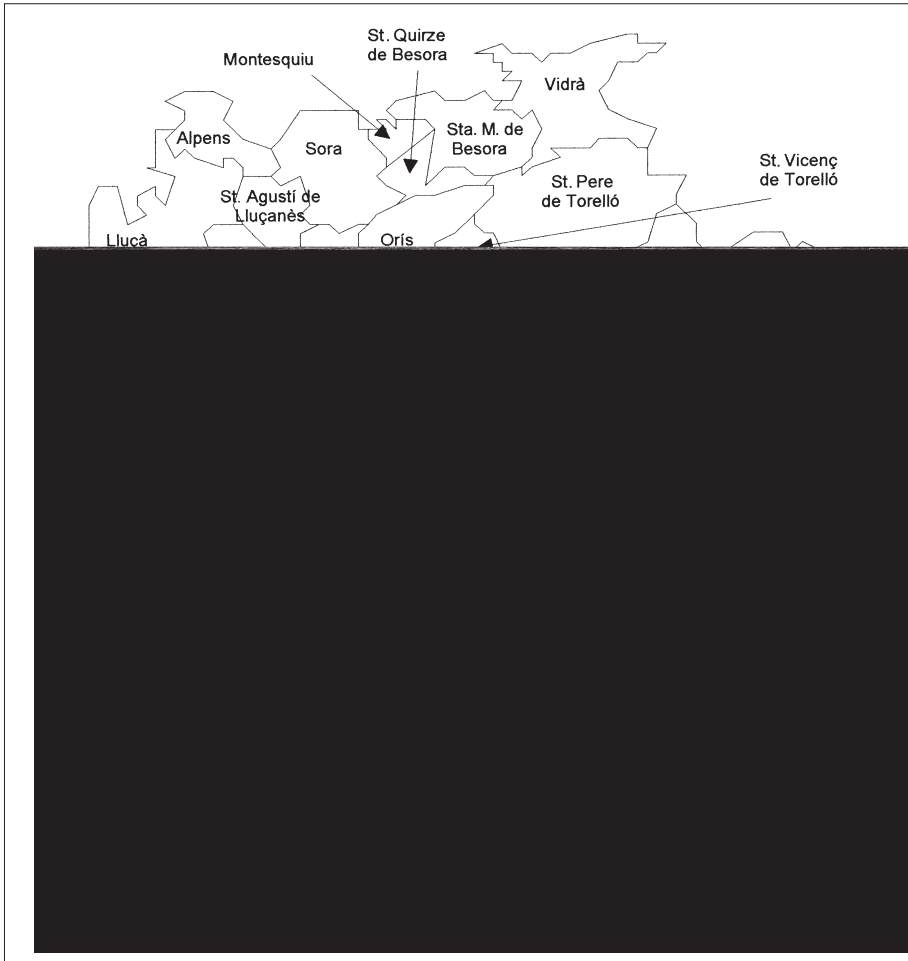
Dit això, les dades adjuntes (vegeu més avall la taula 1) permeten fer dues consideracions de partida: la primera és que l'increment de la població osonenca ha estat moderat durant el segle xx. O sigui, mentre Catalunya triplica amb escreix els seus habitants (l'índex d'increment és de 322,5 si es considera la població del 1900 igual a 100), Osona només els duplica (amb un índex d'increment de 216,4 durant el mateix període). Això permet dir que Osona ha crescut, certament, però ho ha fet a un ritme inferior al del conjunt de Catalunya.

La segona consideració a fer, respecte a les evolucions catalana i osonenca, és que en els últims anys s'ha produït la inversió de la tendència que s'arrossegava des del principi de la industrialització. O sigui, durant un segle llarg –entre el 1860 i el 1975– l'increment demogràfic osonenc havia estat sempre inferior a la mitjana catalana, en termes percentuals. I això vol dir que Osona patia una pèrdua continuada de pes específic, independentment que l'etapa estudiada fos de progressió o d'estancament demogràfic generals. Per contra, d'ençà del 1981

---

3. Vegeu, en aquest mateix volum d'*Ausa*: VILA I ALSINA, Assumpta. «La població de la comarca d'Osona (1952-2002)».

Mapa 1: Divisió municipal d'Osona

s'inverteix aquesta tendència històrica i Osona creix a un ritme una mica més alt que el general de Catalunya. Aquest fet té innegables repercussions territorials, que comentarem més endavant.

En una anàlisi de detall, es pot fixar la seqüència següent. Es parteix de l'estancament econòmic i demogràfic de la segona meitat del segle XIX, motivat, en part, per les conseqüències de les guerres carlines i la feblesa del procés industrialitzador. A l'entrada del segle XX comença l'etapa d'expansió que arribarà fins als anys trenta. És un creixement vinculat a les possibilitats de difusió territorial de l'activitat que oferien l'electricitat i els vehicles a motor. Aquest creixement s'estroncarà durant la Guerra Civil (1936-1939) i la llarga postguerra, amb efectes que s'arrosseguen fins a la dècada dels anys cinquanta; les seves conseqüències

són l'atonía econòmica i demogràfica. I després ve l'expansió dels anys seixanta i setanta, vinculada al «desarrollismo» de l'última fase del franquisme.

Finalment, s'entra en l'evolució dels últims vint-i-cinc anys, que mostra dos períodes amb dinàmiques diferents: els anys vuitanta són d'estancament, motivat per la profunda crisi industrial provocada per l'encariment del petroli, fet que portarà a la reconversió –i àdhuc a l'extinció, en determinats casos– de les indústries tradicionals (tèxtil, metal·lúrgia, torneria). I en darrer terme s'arriba a l'última etapa, que és de creixement i expansió fins al punt que es podrien superar, tal com diu Assumpta Vila,⁴ les previsions dels models demogràfics dels anys vuitanta, a partir, sobretot, de la incidència a Osona dels nous fluxos d'immigrants estrangers.

Taula 1. Evolució de la població d'Osona i de Catalunya durant el segle xx.

	1860	1900	1950	1975	1981	1986	1991	1996	2001
Osona	62.709	59.865	78.867	107.232	115.455	115.258	117.442	122.923	129.532
1900 = 100		100	---	---	---	---	---	---	216,4
1950 = 100			100	136,0	146,4	146,1	148,9	155,9	164,2
Catalunya	1.662.795	1.966.502	3.240.743	5.660.393	5.956.414	5.878.638	6.059.494	6.090.040	6.343.110
1900 = 100		100	---	---	---	---	---	---	322,5
1950 = 100			100	174,7	183,8	181,4	187,0	187,9	195,7
% Osona / Cat.	3,77	3,04	2,43	1,89	1,94	1,96	1,94	2,01	2,04

Font: Institut d'Estadística de Catalunya i Instituto Nacional de Estadística.

La comarca equilibrada del primer terç del segle xx

El primer terç del segle xx és de revifalla econòmica i demogràfica, fet que ja comentava Gonçal de Reparaz en la seva obra sobre la plana de Vic [REPARAZ DE, G. (1928)]. El cas és que Osona havia encetat el segle immersa en l'estancament de la segona meitat del segle XIX. L'any 1900 la comarca no arribava als 60.000 habitants, i això vol dir que en tenia 2.844 menys que el 1860. La ciutat de Vic havia reduït també la seva població, en passar dels 13.036 habitants del 1860 als 12.075 del 1900, un dels seus mínims històrics. La contrapartida era que Manlleu i Torelló, amb 5.823 i 3.806 habitants respectivament, s'havien consolidat com a viles industrials, conjuntament amb d'altres nuclis propers al Ter o bé al ferrocarril; és el cas de Sant Quirze de Besora i Roda de Ter, les úniques poblacions, conjuntament amb les anteriors, que aleshores passaven dels 2.000 habitants. Això vol dir que la industrialització s'havia pogut implantar a Osona, certament, però no tenia la dimensió que havia assolit a la propera vall del Llobregat, als grans nuclis del Vallès i a les viles sureres gironines. Ho impedièn, entre altres coses, la inestabilitat provocada per les guerres carlines i els dèficits en matèria de comunicacions.

4. *Ibidem*.

Estudis com el de Joaquim Albareda [ALBAREDA, J. (1981)] expliquen que el creixement del primer terç del segle XX es vincula a l'ús de vehicles a motor (l'automòbil i el camió) i a l'electrificació, que possibiliten la difusió de les activitats productives i la revifalla industrial de Vic i dels pobles apartats del Ter, com Centelles, Taradell, l'Esquirol, Sant Pere de Torelló i els nuclis lluçanesos. La pagesia, al seu torn, pot prosperar gràcies a la millora del transport, que converteix Osona en un gran rebost de Barcelona, ciutat que consumia quantitats creixents de patates, carn, embotits i llet. Cal recordar, a aquest efecte, que Barcelona superava el milió d'habitants durant els anys trenta, de manera que esdevenia el gran mercat consumidor dels productes agroalimentaris osonencs. D'aquesta forma la població pujava fins als 75.057 habitants del 1930 (15.192 més que el 1900).

Ara bé, aquest creixement osonenc fou sempre inferior a la mitjana catalana: el 25% d'Osona contra un 40% català. Això no exclou que la comarca mostrés una estructura territorial força equilibrada, caracteritzada per un medi rural molt poblat (per aquell temps l'ocupació dels masos era gairebé completa) i un grup nombrós de pobles, viles i colònies industrials. Vic s'havia revifat i aconseguia els 15.000 habitants, Manlleu superava els 6.500, Torelló els 4.500 i sis municipis més ultrapassaven els 2.000 habitants. O sia, a Roda de Ter i Sant Quirze de Besora s'hi afegien Centelles, l'Esquirol, Taradell i Tona.

A nivell econòmic els trets bàsics de la comarca del primer terç del segle XX eren d'una certa confortabilitat rural, reflectida per l'escassa agitació social del camp osonenc, i per la difusió de la petita indústria una mica pertot arreu, des dels grans nuclis de la plana de Vic, fins als pobles del Collsacabra o el Lluçanès. Això ho mostren molt bé les monografies locals de l'epígraf dedicat al partit judicial de Vic de la *Geografia General de Catalunya*, de Francesc Carreras Candi [CARRERAS CANDI, F. (dir.) (1912-1918)], o l'obra de Gonçal de Reparaz [REPARAZ DE, G. (1928)]. Així mateix, l'estiueig ja tenia alguna significació en pobles com Viladrau, Tona o Sant Julià de Vilatorrada, de manera que es pot dir que en aquella època es formula la imatge de comarca equilibrada que Osona ha conservat fins al present. I parlem d'equilibri en un doble sentit que comprèn tant la fesomia del paisatge natural i humà com la diversificació de l'estructura productiva.

Per acabar aquest punt cal subratllar un fet que sol passar desapercebut, que consisteix en l'efecte, generalment beneficiós, de la proximitat de Barcelona. La relació Barcelona-Osona s'ha interpretat de maneres ben diferents i contradictòries, de la mateixa manera que la relació Barcelona-Catalunya. No es tracta ara de fer exercicis de geografia-ficció, però és probable que l'evolució socioeconòmica osonenca –i catalana– hagués estat força diferent si no s'hagués pogut comptar amb les rendes de proximitat a una gran metròpolis europea. El primer d'aquests beneficis radica en el proveïment de l'enorme mercat barceloní, on trobaven sortida molts productes agropecuaris osonencs, però també s'ha de tenir en compte la influència de la gran ciutat en aspectes intangibles com l'evolució social, política i cultural. És el cas de la ràpida difusió d'innovacions com el gas, l'aigua corrent, l'electricitat, el telèfon, el cotxe, el camió, o bé de l'arada de Bravant i el tractor i la màquina de batre pel que fa a l'agricultura.

L'estancament motivat per la Guerra Civil i la postguerra

La segona etapa, associada a la Guerra Civil (1936-1939) i a la postguerra, és d'estancament i s'estén fins ben entrats els anys cinquanta. Entre el 1930 i el 1950 la població osonenca augmentaria d'uns 4.000 habitants escassos (3.810 exactament), amb un percentatge d'increment força més baix que el registrat pel conjunt de Catalunya: un 5% d'increment osonenc per un 15% de Catalunya.

Per aquest temps les restriccions elèctriques limiten l'activitat industrial, mentre el miratge de l'autarquia econòmica franquista alenteix l'èxode rural. En aquells anys a pagès, si més no, mai no faltava un plat a taula, de manera que això retarda l'abandó de moltes cases de pagès, almenys durant els primers anys de postguerra. No cal dir, però, que l'èxode rural serà massiu quan la revifalla econòmica permet canviar la incertesa dels guanyos a l'agricultura per un sou segur a la indústria o a la construcció. És una època en què els municipis estrictament rurals (els que no tenien indústria) ja registren una disminució sensible de la població, que s'accentuarà en l'etapa posterior. Rupit i Pruit, per exemple, passen dels 903 als 608 habitants, i Tavèrnoles, dels 360 als 291.

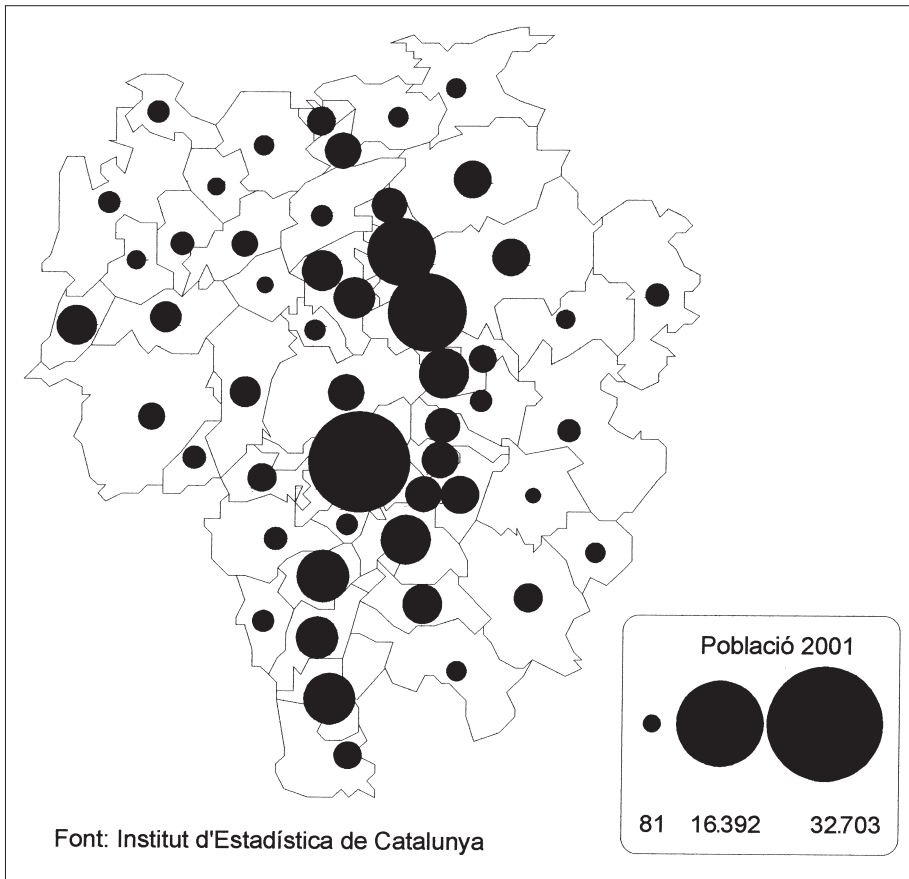
El doble efecte territorial del «desarrollismo» franquista: èxode rural i concentració urbana

La tercera etapa comprèn l'expansió econòmica dels anys seixanta i setanta. És un període que transformarà de soca-rel l'estructura territorial catalana, amb un procés rapidíssim de concentració de la població a l'àrea metropolitana de Barcelona i a les comarques litorals i prelitorals properes. La contrapartida era el despoblament rural accelerat de bona part del país. Això va afectar, sobretot, a les comarques pirinenques i les que basaven la seva economia en l'agricultura mediterrània de secà (Garrigues, Terra Alta, Priorat) i no comptaven amb el coixí econòmic de la indústria, com en el cas d'Osona o el Bages. En tot cas, Osona es quedaria en un terme mitjà entre aquests dos extrems, tot i que la població s'enfilava fins als 115.455 habitants del 1981. O sigui, 36.588 habitants més que el 1950, amb un augment d'un 50%.

Entre el 1960 i el 1980 es transformaria dràsticament la distribució de la població comarcal, fet exposat en diverses obres, com les d'Assumpta Vila [ROQUER, S.; VILA, A. (1981) i VILA, A. (1993)]. El procés es caracteritzaria per una minva continuada de la muntanya perifèrica (Lluçanès, Collsacabra, Guillerries, Vidranès) i per l'increment dels nuclis industrials de la plana de Vic. En el cens del 1981 la capital osonenca superava els 30.000 habitants (31.155), Manlleu els 15.000 i Torelló els 10.000, mentre Tona i Centelles remuntaven els 5.000 i set nuclis més se situaven entre els 2.000 i els 5.000 habitants. O sigui, Balenyà, les Masies de Voltregà, Prats de Lluçanès, Roda de Ter, Sant Hipòlit de Voltregà, Sant Pere de Torelló, Sant Quirze de Besora i Taradell. Per contra, pobles com Tavertet o Sobremunt quedaven pràcticament deshabitats. En el cens del 1981 el primer tenia 97 habitants i el segon, 63. S'havia configurat el model territorial caracteritzat per una plana de Vic molt poblada, que deté més de les tres quartes parts de la població comarcal, i una perifèria muntanyenca feblement poblada que s'ha sostingut amb penes i treballs.

Mapa 2: Població 2001 (per municipis)

Durant aquest període Catalunya duplicava la població (en passar de tres a sis milions d'habitants, en xifres rodones), mentre la concentració de la població a l'àrea metropolitana de Barcelona i l'accentuació dels desequilibris territorials assolia el seu màxim. El pensament territorial de l'època crítica la «macrocefàlia» barcelonina, que contrastava brutalment amb la despoblació rural i muntanyenca. Un estudi assenyala que algunes comarques s'haurien de «tancar» per manca de gent i de vitalitat econòmica. Mentrestant, en les discussions semiclandestines de l'Àmbit VIII –Ordenació del Territori– del Congrés de Cultura Catalana es perfilen conceptes nous com planejament, ordenament i reequilibri territorial, que amb l'arribada de la democràcia i l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia seran incorporats a les lleis aprovades pel Parlament de Catalunya, com la Llei de política territorial del 1981, que ha inspirat la política territorial fins al present.

L'impacte del «desarrollismo» va comportar la pèrdua de pes específic d'Osona en el context català, però tenia com a contrapartides l'atenuació dels dos problemes ja comentats: la desertització humana i la desestructuració social que van patir tantes comarques interiors i muntanyenques, per una banda, i el creixement desordenat i exorbitant de l'àrea metropolitana barcelonina i gran part de les comarques litorals i prelitorals, per l'altra.

L'èxode rural es va deixar sentir a Osona, certament, però els seus impactes més greus quedarien limitats a l'àmbit estrictament rural, afectant, sobretot, la població que vivia en masies disseminades, començant per les més aïllades i marginals, i també els pobles petits de la perifèria muntanyenca. També hi havia problemes de creixement urbà especulatiu i mancat de criteris d'ordenació, però el seu impacte més perceptible quedava circumscrit a determinats sectors de Vic, Manlleu i els pobles més grans. D'aquesta manera, hom podia dir que Osona havia sortit del «desarrollismo» franquista amb una fesomia encara equilibrada des dels punts de vista econòmic, social i territorial, si més no per comparació amb el capgirament que havia patit el conjunt del país, fet que subratllen els estudis de l'època [SEGURA, X.; ROSANES; MARIA J. (1978)]. Això permet tornar a parlar del proverbial «equilibri osonenc», entès en el doble sentit de la fesomia del paisatge natural i humà i la diversificació de l'estructura productiva.

Els últims vint-i-cinc anys: de l'estancament dels vuitanta a la puixança dels noranta

La quarta etapa s'estén des del 1981 fins al present (2003). Es caracteritza per una certa estabilitat i un creixement moderat de la població, que s'ha trencat els últims anys, amb l'accentuació durant la segona meitat dels anys noranta dels corrents immigratoris procedents del Magrib, Llatinoamèrica i l'est d'Europa. No analitzem l'abast d'aquest corrent immigratori en aquest article —el seu impacte econòmic i social és evident i objecte d'estudis específics—, però a nivell general convé destacar que són anys en què es produeix la inversió de la tendència històrica comentada més amunt.

O sigui, fins al 1981 el creixement osonenc és sempre inferior a la mitjana catalana, de manera que la població comarcal registra una pèrdua constant de pes específic a nivell general. Les dades mostren que Osona representava el 3,04% de la població catalana l'any 1900, per arribar al mínim històric de l'1,89% l'any 1975. D'aleshores ençà el creixement osonenc ha superat sempre la mitjana catalana, per arribar fins al 2,04% de la població total en el cens de 2001. Es tracta d'un increment esquifit de només 15 centèsimes (menys d'una centèsima per any) però no deixa de ser significatiu. Ho reflectim a la taula adjunta (taula 2), on situem la població del 1975 en base 100. Les dades d'aquesta taula permeten verificar que l'índex osonenc passa a 120,8 mentre el de Catalunya es queda en el 112,1.

Taula 2. Quadre comparatiu de l'evolució de la població catalana i l'osonenca, 1975-2001.

	1975	1981	1986	1991	1996	2001
Osona	107.232	115.455	115.258	117.442	122.923	129.532
1975 = 100	100	107,7	107,5	109,5	114,0	120,8
Catalunya	5.660.393	5.956.414	5.878.638	6.059.494	6.090.040	6.343.110
1975 = 100	100	105,2	103,9	107,1	107,6	112,1
% Osona / Cat.	1,89	1,94	1,96	1,94	2,01	2,04

Font: Institut d'Estadística de Catalunya.

No podem treure conclusions categòriques d'aquesta evolució, ni se'n pot inferir que formi part d'un procés generalitzat de reequilibri territorial del país. El primer que s'ha destacat, en aquest sentit, és la pèrdua de població del municipi de Barcelona, que concentrava prop del 40% de la població catalana l'any 1950, per passar a representar-ne un 25% en el present (la ciutat de Barcelona ha perdut 400.000 habitants en vint-i-cinc anys). També s'ha destacat la pèrdua de pes de l'àrea metropolitana de Barcelona, considerada en un sentit estricte (els vint-i-set municipis que formaven l'antiga Corporació Metropolitana de Barcelona), d'ençà del cens de 1981. Però aquesta minva està compensada pel creixement de la resta de la Regió Metropolitana (comarques del Vallès Oriental, Vallès Occidental, Maresme, Baix Llobregat, Alt Penedès, Garraf i Barcelonès).

Aquesta macroregió metropolitana concentra encara (cens de 2001) prop del 70% de la població catalana, xifra que pràcticament no registra cap modificació. O sigui, el màxim de població la Regió Metropolitana l'assolia el 1981, amb 4.238.876 habitants, i el mínim el 1996, amb 4.228.048 habitants. Es tracta de diferències mínimes que denoten que el possible reequilibri territorial del país avança molt a poc a poc. A part d'això, l'expansió econòmica dels últims anys comporta que la regió metropolitana torni a créixer a un ritme força més alt que les comarques interiors, en terme de creixement del Producte Interior Brut (PIB) i de l'ocupació, tal com reflecteixen les dades de l'*Anuari Econòmic Comarcal* de la Caixa de Catalunya de l'any 2002.

Convé assenyalar, finalment, que els processos de «difusió» i de «descongestió» urbanometropolitana són generals i es reproduïxen a totes les escales, des de la més gran de la regió metropolitana de Barcelona fins a l'escala de les ciutats mitjanes del país, com ara Vic o Manresa. Pel cas de Vic, aquest procés es descriu en un treball del Centre d'Estudis Demogràfics de l'any 1993, que contraposa la ciutat formal o administrativa, tancada dins del propi terme municipal, a la «ciutat real» de Vic, mesurada a partir de l'àrea d'influència dels fluxos residència-treball/estudi. En els treballs de base del *Primer Pla Estratègic Osona XXI sobre Territori* [FONT, J. (1993)] i *Població* [VILA, A. (1993)], ja s'havia subratllat que bona part dels municipis situats a llevant de Vic augmenten la població per sobre de la mitjana comarcal, a causa de la seva especialització residencial. Municipis com Folgueroles, Sant Julià de Vilatorrada i Santa Eugènia de Berga en són bons exemples.

Canvis, permanències i reptes del model territorial del principi del segle XXI

Iniciem l'últim apartat del treball amb una visió de síntesi dels trets bàsics de la comarca, per acabar valorant alguns dels reptes territorials que ha d'afrontar en els propers anys. No ho analitzem tot, lògicament (hi falten els problemes mediambientals i valorar amb una mica més de deteniment els dèficits en infraestructures), però pensem que es plantegen algunes qüestions bàsiques.

Les dades més elementals indiquen que Osona té una extensió superficial de 1.263,8 km² i està poblada per 129.543 habitants (cens de 2001). Això vol dir que la comarca ocupa el 4% de la superfície del país i agrupa el 2% de la població. Respecte al conjunt de les quaranta-una comarques catalanes, Osona ocupa el vuitè lloc en extensió, l'onzè en funció dels seus habitants i el segon pel que fa al nombre de municipis, 51 en total, per darrere de l'Alt Empordà, que en té 68 (a tot Catalunya n'hi ha 946).

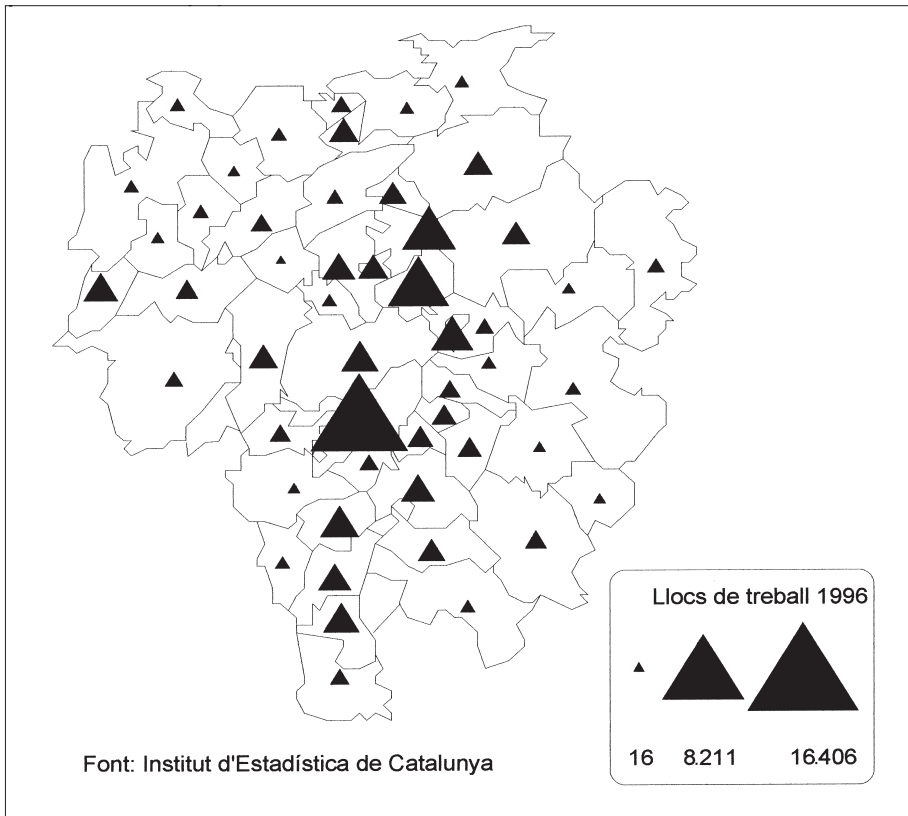
Els prop de 130.000 habitants actuals representen una densitat de població de 102 habitants per km². Aquesta xifra és força inferior a la mitjana catalana (199 habitants per km²), però supera la densitat de les comarques gironines (95,5 hab./km²) i la de les comarques centrals (69,5 hab./km²), l'àmbit supracomarcal on queda inscrita la comarca, segons el Pla Territorial General de Catalunya (de l'any 1995).

La primera constatació a fer, respecte d'aquestes dades elementals, és que Osona és una de les comarques més poblades de l'interior català (la tercera, per darrere del Segrià i el Bages) i una de les que actualment (amb dades de la dècada dels noranta), mostra un major dinamisme demogràfic en el marc de la Catalunya interior. L'augment poblacional ha estat del 10,2% entre el 1991 i el 2001, amb un increment absolut de 12.013 habitants durant aquest període (això s'explica amb detall en el treball d'Assumpta Vila, publicat en aquest mateix número d'*Ausa*, esmentat abans).

El manteniment d'una certa vitalitat demogràfica té una gran importància, sobretot si es té present la situació d'Osona a l'interior del país, al nord de la Serralada Prelitoral, i la configuració muntanyenca de bona part del seu territori: el 90% dels municipis osonencs són considerats de muntanya, segons els criteris establerts per la Generalitat i les polítiques de desenvolupament territorial de la Unió Europea.

Dinàmiques socioeconòmiques i territorials: Vic com a motor osonenc

Respecte a l'evolució econòmica, Osona és una de les comarques interiors que mostra un major dinamisme, sobretot si es compara amb les comarques veïnes. Ara bé, si la comparació es fa amb les comarques metropolitanes els indicadors osonencs se situen a uns nivells més baixos. O sigui, el Producte Interior Brut (PIB) osonenc és relativament baix i la creació de llocs de treball, entre el 1986 i el 1996, ha tingut un ritme inferior a la mitjana catalana (a Osona va ser del 13,4%, i a Catalunya fou d'un 19,5%). La renda familiar, en canvi, se situa una mica per sobre de la mitjana (té un índex de 103 si es considera la de Catalunya igual a 100).

Mapa 3: Llocs de Treball Localitzats (LTL), 1996 (per municipi)

Segons l'*Anuari Econòmic Comarcal*, ja citat, Osona representa el 2% de la població catalana (el 2,04% en el cens de 2001) i contribueix amb un 1,7% a la formació del Producte Interior Brut (PIB) català, un percentatge que registra una certa disminució en els darrers anys (d'una dècima per any, aproximadament). Segons Àlex Costa i Cristina Rovira [COSTA, A.; ROVIRA, A. (1998), p. 514], la Renda Familiar Disponible (RFD) osonenca per habitant té un índex de 103, si es considera la de Catalunya igual a 100, fet que permet classificar Osona dins el grup de comarques que mantenen una posició mitjana-alta respecte al conjunt de Catalunya.

Aquests mateixos autors expliquen que la descompensació que mostren algunes comarques –com Osona– entre un PIB inferior a la mitjana catalana i una RFD superior, podria tenir relació amb la seva estructura empresarial que, en el cas d'Osona, està basada en un contingent important de petites i mitjanes empreses, força intensives en mà d'obra però que tindrien un excedent empresarial moderat o baix. Aquesta mateixa circumstància explicaria que el PIB per habitant osonenc

sigui relativament baix, tal com reflecteixen les xifres exposades (el 2,01% de la població contribueix amb un 1,7% a la formació del PIB català).

La dinàmica econòmica també pot ser mesurada a partir de les xifres de mobilitat obligada. Concretament, el nombre de desplaçaments intermunicipals per raó de treball, que consten en els padrons d'habitants, permet obtenir el nombre de llocs de treball localitzats a cada municipi i d'això se'n pot inferir la seva major o menor vitalitat (aportem aquestes dades en un annex final organitzat per municipis). L'únic handicap és que les dades disponibles corresponen al Padró de 1996 i són una mica endarrerides (no s'han publicat les del 2001). Una vegada fet aquest advertiment, el primer que s'ha de subratllar respecte a la creació de llocs de treball és el paper preponderant de Vic durant el període estudiat (1986-1996), una situació que té com a contrapartida un cert estancament de Manlleu, Centelles i altres nuclis menors, pel que fa a aquest indicador.

A nivell general, Osona va incrementar el nombre de llocs de treball d'un 13,4% entre el 1986 i el 1996, en passar de 42.945 a 48.914 llocs localitzats, amb un increment net de 6.000 llocs, en xifres rodones (5.969 per ser exactes). Aquest increment és inferior a la mitjana catalana (que és del 19,5%) i força més alt que el de les comarques interiors veïnes. En aquest àmbit els increments són positius al Bages (11,1%) i a la Garrotxa (4,4%) i negatius al Ripollès (-2,2%) i al Berguedà (-12,7%), fet que reflecteix la profunda crisi dels sectors industrials tradicionals de les altes valls del Ter i el Llobregat.

El declivi del Berguedà i el Ripollès contrasta amb les xifres impressionants d'algunes comarques de la regió metropolitana: el Baix Llobregat incrementa els seus llocs de treball un 52,8%; el Vallès Occidental, un 50,5%, i el Vallès Oriental, un 39,5%. Són xifres que poden il·lustrar la pèrdua de gas de les comarques interiors, respecte a la regió metropolitana i les comarques costaneres. Les comarques més dinàmiques en aquest sentit se situen, per norma general, tot al llarg dels grans eixos de comunicació del prelitoral. Són dades que posen en evidència que el problema del desequilibri territorial del país persisteix. Caldrà esperar les dades del 2001 per veure si les tendències es confirmen.

A nivell intern de la comarca, Vic va passar dels 12.233 llocs de treball localitzats del 1986 als 16.406 del 1996, amb un increment net de 4.183 llocs. Això representa un augment del 34,2%, que dobla amb escreix la mitjana comarcal, del 13,4%. És un increment impressionant, que reflecteix la puixança de la ciutat durant la dècada dels noranta, un fet que s'ha de relacionar amb la seva consolidació com a centre de serveis (universitat, hospitals, comerç, serveis personals) i també pel seu dinamisme industrial.

En un segon terme, però per sobre de la mitjana comarcal, hi havia Torelló, amb un 15,5% d'increment (546 llocs); Roda de Ter, amb el 21% (386 llocs); Gurb, amb el 24,7% (321 llocs), i molts altres pobles com Sant Pere de Torelló, Seva o Taradell (vegeu l'annex 2). L'altra cara de la moneda, si més no durant el període considerat, la donaven Manlleu, amb una disminució del 4,5% i una pèrdua absoluta de 269 llocs; i Centelles, que havia disminuït d'un 16,6% (310 menys que el 1986). Són xifres que podrien reflectir la crisi dels sectors industrials tradicionals, però com en els altres casos caldrà esperar les dades del 2001 per poder confirmar o refutar aquestes tendències.

La pervivència d'una estructura equilibrada d'assentaments humans

Osona ha pogut mantenir una estructura del poblament i dels assentaments humans força equilibrada. El nombre d'entitats de població, segons el Nomenclàtor, se situa en 134. Comprenen uns dos milers de masies disseminades que s'organitzen en veïnats, llogarrets i parròquies d'arrel medieval, que es complementen amb l'estol de pobles, viles i ciutats on viu avui la major part de la població. La característica més destacada d'aquest sistema d'assentaments humans és el manteniment de l'equilibri i la proporcionalitat entre els nuclis petits mitjans i grans. És a dir, en el territori osonenc no s'ha produït la típica macrocefàlia que caracteritza la major part de les comarques del país, en el sentit que la capital vigatana (amb 30.000 habitants) representa només el 25% del total de la població i té, així mateix, el contrapès de Manlleu i de Torelló, que també es complementen amb un bon nombre de pobles petits i mitjans. Es tracta d'una estructura territorial considerada ideal per molts experts en ordenació del territori, que Osona manté des de fa gairebé un segle i que ja hem assenyalat.

Els tres nuclis principals de la plana de Vic (Torelló, Manlleu i Vic) s'arreglaren, de nord a sud, en una distància total que no passa del 15 km. Globalment considerats, formen l'espina dorsal d'Osona (que també es podria fer estendre des de Centelles fins a Sant Quirze de Besora). O sigui, un eix que aglutina el 50% de la població i dels llocs de treball, deté les principals empreses i institucions econòmiques, socials i culturals i esdevé un veritable motor de desenvolupament per al conjunt comarcal (el volum més important dels fluxos osonencs de residència-treball es produeix entre aquests tres nuclis).

La proximitat afavoreix la creació d'economies d'escala, que es podrien aprofitar en benefici del conjunt, si prima l'especialització funcional i la complementarietat. És per això que qualsevol estratègia de desenvolupament s'hauria de plantejar més en termes de potenciació mútua que no pas en base a l'aïllament i la competència. El nivell d'interrelació actual, reflectit per la mobilitat, i una certa especialització funcional, afavoreixen el foment d'aquesta estratègia territorial. A un segon nivell hi ha la resta de nuclis de la comarca, que assoleixen una densitat màxima al fons de la plana de Vic i a les riberes del Ter, on es conforma un segon eix secundari que va de Sant Hipòlit de Voltregà a Roda de Ter. Els nuclis urbans es fan més esparsos a mesura que es deixa la Plana i es puja pels costers, muntanyes i altiplans que la circumden.

En general, la fesomia del paisatge humà mostra un notable equilibri urbanorural, caracteritzat per un estol de masies disseminades que es combinen amb els pobles, les viles i les ciutats. L'arquitecte Xabier Eizaguirre [EIZAGUIRRE, X. (1993)] sosté que un dels trets característics del paisatge humà osonenc és aquest equilibri o integració entre l'entorn rural i el medi urbà. Osona esdevé, segons Eizaguirre, un dels millors exemples d'integració i continuïtat rural-urbana del país. Això no exclou que aquest equilibri estigui amenaçat per tots els costats, a causa de la intensa transformació urbana dels últims anys.

Motorització generalitzada, mobilitat i canvis territorials

Des de la perspectiva territorial, el canvi que probablement ha tingut més transcendència és la millora generalitzada de les infraestructures de comunicació i transport, per una banda, i l'avenç en matèria de motorització i generalització de l'ús del vehicle privat per l'altra. O sigui, del que s'ha anomenat la revolució dels transports, les comunicacions i les telecomunicacions que ens ha portat al món global –a l'aldea global– que coneixem avui.

Aquest canvi queda reflectit, en primer lloc, per l'increment de la taxa de motorització, que l'any 2000 era de 714 vehicles per cada mil habitants (649 a Catalunya). O sigui, es podria dir que en cinquanta anys s'ha passat d'una Osona per on circulaven més carros i tartanes que cotxes, a una comarca on gairebé hi ha un vehicle per cada persona en edat i disposició de conduir. La millora de la xarxa viària ha estat també radical, malgrat les insuficiències que presenta encara en matèria de vies secundàries, com les del Lluçanès o el Collsabra.

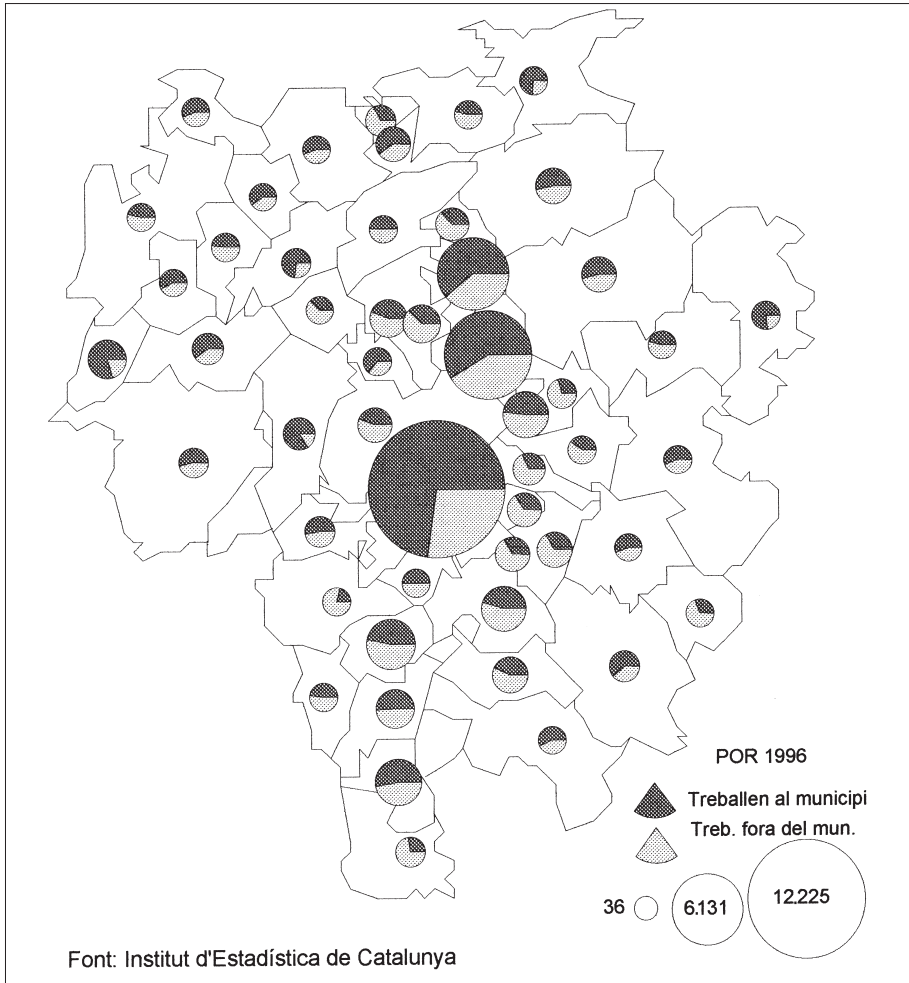
La revolució de les telecomunicacions ha estat impressionant. Cinquanta anys enrere, la major part dels pobles osonencs se servien encara d'aquelles centrals telefòniques manuals que havia impulsat la Mancomunitat pels volts de l'any 1920. Trenta anys més tard, en ple franquisme, de telèfon només n'hi havia a les fàbriques, als ajuntaments, en alguns comerços importants i a les cases benestants. Avui, en canvi, és un fet absolutament generalitzat, mentre el mercat de telèfons mòbils ha arribat pràcticament a la saturació (diuen els experts que n'hi ha més d'un per persona en funcionament). Així mateix, l'ús de les xarxes telemàtiques no para d'augmentar. No cal dir que les condicions materials també han canviat a pagès. Abans l'aigua corrent era un luxe (es depenia de la font més propera), l'electricitat només arribava a les cases situades a prop dels pobles, el telèfon era impensable i els camins romanien en un estat lamentable.

Tot això ha produït canvis radicals que afecten el territori en molts i variats sentits. Hi ha, en primer lloc, un canvi físic, perceptible en el conjunt del paisatge rural i urbà. La comarca ha incrementat la seva població d'uns 50.000 habitants des del 1950, en passar dels 78.867 habitants del 1950 als 129.532 del 2001, però no hi ha proporció entre aquest increment demogràfic, més aviat moderat, i l'augment exponencial de la superfície urbanitzada, sobretot des del final dels anys vuitanta. Hi ha pobles que han triplicat o quadruplicat la superfície construïda, mentre el nombre dels seus habitants es mantenia estable o fins i tot anava a la baixa respecte als que tenien cinquanta anys enrere. L'increment de la pressió urbanística i de les demandes de sòl residencial, industrial o terciari no té precedents, fet que es reflecteix en la transformació constant del paisatge, d'una punta a l'altra de la comarca.

A part d'aquest canvi visual, fàcilment perceptible, del paisatge, hi ha hagut també un canvi radical en l'ús i la percepció del territori. La revolució dels transports i de les comunicacions ha encongit el territori a totes les escales, des de la local i comarcal fins a la mundial, fins al punt que avui la gent es mou quotidianament per territoris cada vegada més extensos. En el cas d'Osona això ha accentuat fins a extrems insospitats la relació entre els pobles, per arribar a consolidar el que tothom ha convingut a denominar la «comarca-ciutat d'Osona». L'alt nivell

**Mapa 4: Població Ocupada Resident (POR) 1996
(Residents que treballen al propi municipi i a fora)**

d'interrelació entre els pobles és un fet que ve de lluny i que està determinat, en part, per la proximitat que hi ha entre ells (de 3 a 5 km al centre de la Plana), fet que ja havia estat subratllat per Gonçal de Reparaz tres quarts de segle enrere. Ara bé, l'increment de la mobilitat no ha fet més que accentuar aquesta interrelació per arribar a uns nivells inimaginables cinquanta anys enrere.

Això ho reflecteixen molt bé les dades de mobilitat per raó de treball i estudi. Segons les dades del 1996 (les últimes disponibles), el nombre d'osonenca que treballen o estudien a fora del municipi de residència s'havia més que duplicat en deu anys, en passar de 13.340 a 23.617. És una xifra espectacular, que situa

el percentatge de la gent que es desplaça diàriament per motius laborals en el 45,2% de la població que treballa. És un nivell de mobilitat laboral altíssim, que s'aproxima al que registren les regions metropolitanes. Vistes les coses des d'aquesta perspectiva de la mobilitat laboral, la idea de comarca-ciutat és alguna cosa més que un eslògan.

Aquest moviment afecta tots els municipis de la Plana i de manera particular Vic, on gairebé la meitat de la seva població laboral procedeix d'altres municipis. A tot això s'hi ha d'afegir el gran nombre de desplaçaments no obligats per raó d'obtenir determinats serveis o bé per motius lúdics i de lleure, una mobilitat que també s'incrementa contínuament. En conclusió, les distàncies s'han fet curtes i l'espai on es desenvolupa la vida quotidiana dels osonencs cada vegada es fa més gran i comprèn bona part de la comarca. És per això que es pot defensar amb propietat la idea de comarca-ciutat.

La sustentabilitat econòmica, social i cultural dels pobles

Una de les pitjors conseqüències del despoblament rural va ser que molts pobles i extensos territoris van quedar desestructurats des dels punts de vista demogràfic, econòmic, social i cultural. Avui són pobles envellits, amb un comerç local a la baixa, poques empreses i escassa vitalitat cultural, de manera que és molt difícil que puguin recuperar-se, ateses les noves pautes de vida que comporten l'extinció del petit comerç local i la concentració dels serveis públics (escoles, instituts, centres d'assistència primària) als pobles més grans i a la capçalera comarcal. Hi ha, d'altra banda, les dificultats de subsistència de la petita indústria difusa en el medi rural, que també contribueix al declivi esmentat.

Tot això obliga a plantejar el problema del futur dels pobles petits (no volem donar una xifra exacta de població en aquest cas), en el sentit de si aquests podran mantenir la seva vitalitat econòmica, social i cultural, concepte que podríem definir com a sustentabilitat socioeconòmica o sociocultural del medi rural.

La decadència rural ha estat força menys intensa a Osona que a les comarques interiors agràries o a les pirinenques. El secret ha consistit en el fet que els pobles han pogut mantenir una estructura econòmica diversificada, que combinava l'agricultura i la ramaderia tradicionals, amb la petita indústria i un desenvolupament turístic incipient, basat en l'estiueig tradicional i el turisme de cap de setmana. D'aquesta manera, molts pobles allunyats del centre de la Plana, com els del Lluçanès, podien mantenir un cert pols econòmic i social, que els ha permès arribar fins avui amb un mínim de vitalitat.

En el present, aquesta vitalitat està més amenaçada que mai. Hi contribueixen molts factors. Un d'ells és la pèrdua de funcions urbanes dels pobles, motivada per la crisi del petit comerç local, pels dèficits en els serveis públics, per l'escassa oferta de serveis privats o la feblesa del teixit associatiu. Un altre és la baixa qualitat de les infraestructures bàsiques, com les xarxes viària, elèctrica o de telecomunicacions avançades. Finalment hi ha les dificultats per les quals passa la petita indústria tradicional localitzada en aquests pobles. De fet, la creació de llocs de treball reflecteix prou bé aquest estat de coses, ja que entre el 1986 i el 1996, hi havia vint-i-dos municipis osonencs que van perdre llocs de treball, tal

com es pot observar a l'annex 2. No comentem aquestes dades pel motiu ja expressat del seu desfasament, però és probable que aquesta tendència hagi continuat fins al present.

Aquest procés de declivi dels nuclis petits no exclou que puguin augmentar de població, tal com passa en els darrers censos, perquè aquest augment no sempre es correspon amb una veritable revitalització rural, entesa en un sentit ampli (hi ha casos en què només reflecteix l'empadronament fictici de la gent que hi té segones residències).

Els dèficits en infraestructures representen un doble obstacle per a la dinamització dels pobles allunyats de la Plana (els del Lluçanès, per exemple). D'una banda, perquè les empreses –totes les empreses, de les industrials a les turístiques– han d'assumir els costos addicionals de la «llunyania», en uns casos per la pròpia dificultat d'accés, i en d'altres perquè no tenen a mà els serveis complementaris que avui necessita tota indústria, per petita que sigui (manteniment, informàtica i assistència tècnica o jurídica, per exemple). L'efecte de la llunyania i de la manca de serveis comporta tot sovint que els pobles es converteixin en petites «ciutats-dormitori». O sigui, la gent pot residir-hi oficialment, però només hi va a dormir perquè la major part de les activitats (treballar, estudiar, comprar, divertir-se o anar al gimnàs) es fan als nuclis més grans.

Hi ha un perill d'absorció metropolitana?

Una de les coses que preocupa més a Osona és saber si la difusió metropolitana afecta la comarca. La resposta és que hi ha un perill d'absorció, evidentment, però ara per ara és feble i d'abast limitat a l'extrem meridional osonenc (de Seva a Tona i Centelles). No es disposa de dades concretes, però fins ara no s'ha detectat un moviment massiu d'empreses metropolitanes que es localitzin a la comarca. La descongestió barcelonina afecta, sobretot, les comarques litorals i prelitorals situades tot al llarg dels grans eixos de comunicació (el Vallès Oriental, la Selva, el Baix Llobregat i l'Alt Penedès), que són les que en el present augmenten el seu PIB per sobre de la mitjana catalana, tal com hem comentat abans. Hi pot haver alguns exemples d'empreses de l'àrea metropolitana que han localitzat la seva activitat productiva a la comarca, però el fenomen no és massiu ni afecta grans empreses.

En el cas d'Osona tampoc es pot dir que l'increment demogràfic tingui relació amb la descongestió metropolitana. Un indicador fiable per ser la mobilitat per raó de treball, però hi ha l'handicap ja comentat abans de la manca de dades actualitzades. Els fluxos amb l'exterior també han augmentat i són significatius, però Osona continua sent una comarca amb una alta mobilitat interna i poca mobilitat externa, pel que fa als fluxos residència-treball. Les dades del padró del 1996 confirmen que aleshores hi havia 3.361 osonencs que es desplaçaven a treballar a fora de la comarca i 2.493 persones més que venien a treballar a Osona procedents d'altres comarques. Això significa que el 92,7% dels osonencs vivia i treballava a la pròpia comarca, xifra que atorga un grau molt alt d'autosuficiència del mercat de treball osonenc.

Aquestes mateixes dades reflecteixen que els fluxos residència-treball amb l'àrea metropolitana s'han incrementat, certament, però no són massa significatius. Segons el padró esmentat hi havia 1.294 residents a Osona que treballaven al Barcelonès, mentre que en sentit contrari hi havia 698 persones residents al Barcelonès que es desplaçaven a treballar a Osona. Aquests fluxos són importants al sud de la comarca, que manté més relació amb el Vallès i Barcelona, i també són significatius a Vic, Manlleu i Torelló. En determinats casos, com Tavertet, Vidrà, Alpens o Sant Boi de Lluçanès, el flux residència-treball amb Barcelona pot indicar el fenomen del «fals» empadronament que ja hem comentat. En canvi, les relacions amb l'àrea metropolitana de Barcelona són significatives si es considera la mobilitat estudiantil, ja que el contingent més important de l'alumnat de la Universitat de Vic procedeix de l'àmbit metropolità.

Convé dir, finalment, que de la proximitat a una de les grans aglomeracions urbanes europees més aviat se'n treu un benefici, i més en termes de facilitat d'accés a un gran mercat consumidor, a grans centres culturals i de serveis especialitzats i a grans infraestructures i equipaments com el port i l'aeroport de Barcelona.

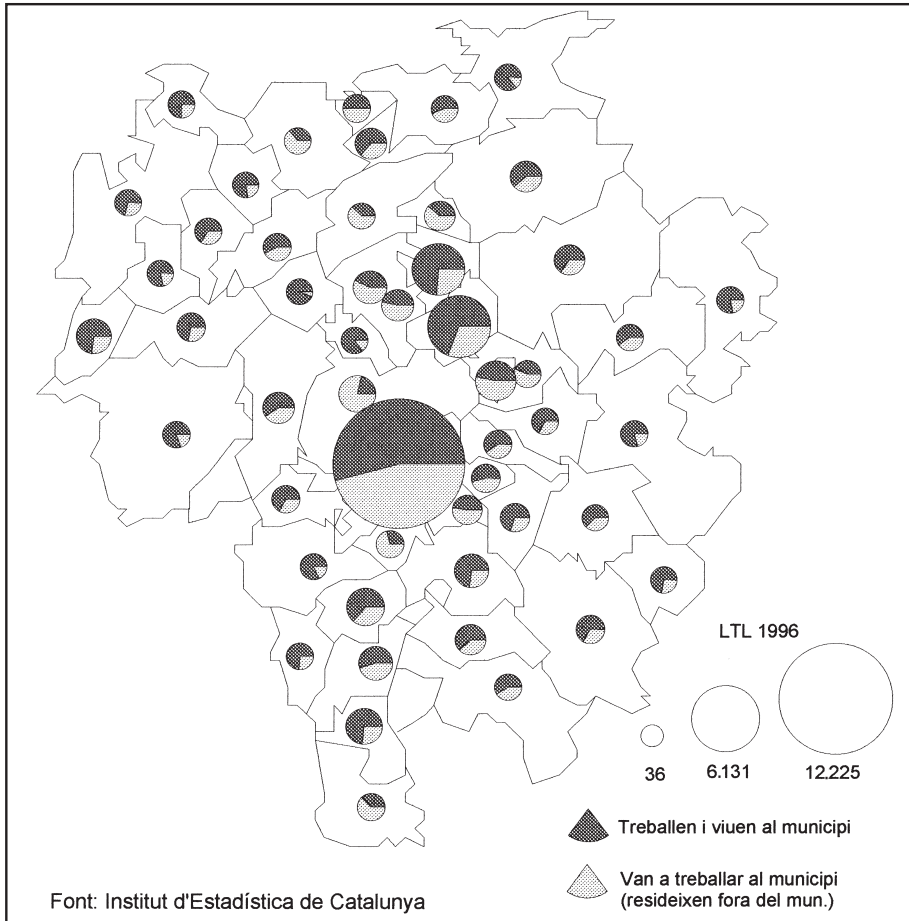
L'evolució del planejament territorial: del «laissez faire» al planejament participatiu

L'avenç en el camp de la planificació territorial ha estat impressionant, tant des del punt de vista polític com respecte als instruments de planificació territorial. Cinquanta anys enrere la gent malvivia en un país atemorit i controlat pels jerarques del franquisme. Això no exclou que no es fes alguna mena de política urbanística, com les famoses «cases barates». D'aquestes cases se'n van fer una mica pertot arreu, en pobles com Manlleu, Roda o l'Esquirol. En d'altres àmbits l'actuació de l'Estat es va limitar a anar apedaçant les carreteres i a mantenir el ferrocarril. És significatiu, per exemple, que la carretera que havia d'unir Vic amb Girona, a través del congost de les Guilleries (la N-141), quedés aturada per sempre més a Vilanova de Sau (era el famós antecedent immediat de l'Eix Transversal). Una obra significativa d'aquesta època és l'acabament de l'embassament de Sau (1963).

Amb l'aprovació del Pla d'Estabilització del 1959, comença l'època de creixement dels coneguts plans de «desarrollo», impulsats per la tecnocràcia «aperturista» del franquisme. Són anys en què el país incrementa el seu PIB a un ritme vertiginós, de prop d'un 10% per any, que mai més no s'ha superat. El canvi fou radical en el sentit que el país es va modernitzar però amb un cost territorial altíssim i del qual encara ara se'n paguen les conseqüències. Mentre les cases de pagès es buiden i els pobles decauen, a les zones urbanes s'edifica a tot arreu, a baix cost, amb materials d'ínfima qualitat i sense una planificació prèvia de les infraestructures i els equipaments complementaris. És un «campi qui pugui» que té el seu màxim exponent al barri de l'Erm de Manlleu. El contrapunt ve donat per l'estil pesat i grandiloqüent del parador de Sau.

L'arribada de la normalitat democràtica va permetre que el país pogués afrontar la seva reconstrucció mitjançant una política territorial més propera al ciutadà i duta a terme per unes institucions legitimades per les urnes com la Generalitat,

**Mapa 5: Llocs de Treball Localitzats (LTL) 1996
(Llocs de treball ocupats per residents i no residents al municipi)**

els ajuntaments, les diputacions o els consells comarcals. S'ha de comptar, a més a més, amb la influència positiva de la política territorial de la Unió Europea. Tot plegat ha fet possible un avenç notable de la legislació i la planificació territorial, i també en l'aplicació dels plans i els projectes concrets que en determinats casos han comptat amb un finançament europeu.

Entre aquests instruments de política territorial es pot esmentar, entre altres, les lleis de política territorial del 1981, el Pla de Carreteres del 1985, el Pla de Sanejament –que ha fet possible la instal·lació de depuradores d'aigües residuals o controlar el problema dels abocaments de residus–, el Pla d'Espais d'Interès Natural, del 1992, o els plans d'ordenació urbana aprovats pels ajun-

taments, aspecte que ja fou valorat en un article específic de Miquel Surinyach [SURINYACH, M. (2002)]. Tampoc no s'ha de menysprear la importància del restabliment de la Divisió Comarcal, de l'any 1987, que donava a Osona i al conjunt de comarques catalanes una entitat politicoadministrativa pròpia, tot i que els consells comarcals encara tenen poques competències i escassa capacitat d'actuació. En el cas d'Osona l'actuació del Consell Comarcal ha estat significativa i pionera en diversos àmbits, com el de la planificació estratègica, l'eliminació dels residus o la implementació recent del Pla de Purins.

Des de la perspectiva de la planificació territorial ningú no pot dubtar que s'ha anat a millor i que el balanç ha de ser positiu. Avui disposem d'un territori cobert per les xarxes d'infraestructures bàsiques i la dotació d'infraestructures i equipaments no admet cap comparació respecte a la comarca de cinquanta anys enrere. Ara bé, molts instruments de planificació comencen a resultar insuficients, tant per poder afrontar el propi canvi territorial –constant, profund i rapidíssim–, com perquè hi ha encara moltes matèries (com els ferrocarrils o la xarxa viària principal) que resten sotmeses a la tutela de l'Estat.

Una de les matèries en què la planificació territorial de la democràcia mostra alguna insuficiència és el de la participació ciutadana. Des de fa uns quants anys s'assisteix al naixement de nous moviments socials o cívics que posen en un primer pla la participació ciutadana, la consciència ambiental o la crítica als models vigents de planificació, gestió i ús del territori i dels recursos naturals. Això porta cap a un qüestionament de la planificació normativa (des dels plans de carreteres fins als plans urbanístics i els projectes d'urbanització), que sol considerar-se tecnocràtica, poc participava i més atenta a afavorir el creixement, considerat en sentit estricte, que el desenvolupament mesurat en termes de qualitat de vida i sostenibilitat ambiental. Es tracta d'un fenomen que té la seva màxima expressió en el sorgiment de tota mena de plataformes en defensa o rebuig de tal o qual obra o projecte concrets.

Això ho han intentat suplir, des de fa uns deu anys, els nous instruments de planejament, com poden ser la planificació estratègica o les auditories ambientals, que apliquen metodologies més flexibles que les del planejament normatiu, i posen l'accent en la participació i la mobilització de la societat civil. És el cas del *Pla Estratègic Osona XXI* i d'altres plans estratègics que s'han fet a la comarca, com el de la Vall del Ges, que aporten visions generals dels canvis, les transformacions i el model territorial que seria desitjable aconseguir en cada cas. Per concloure, no hi ha dubte que la transformació i la degradació territorials haurien estat força més ràpides i irreversibles si no s'hagués pogut comptar amb tots aquests instruments de planejament territorial i amb la capacitat de participació i de mobilització d'una societat democràtica.

Els flancs oberts en l'organització territorial politicoadministrativa

Aquest tema de la divisió territorial mereix un article per ell mateix, perquè té encara molts flancs oberts, com la qüestió de la divisió vegeuerial de Catalunya, que comportaria la supressió de les províncies i de les diputacions provincials, o bé la reforma del mapa comarcal i municipal que propugnava l'*Informe sobre*

la revisió del model d'organització territorial de Catalunya (de l'any 2000), conegut amb el nom «d'Informe Roca», que va donar peu a la reivindicació de la comarca del Lluçanès.

Pel que fa a la comarca administrativa d'Osona havia estat delimitada en el marc de la divisió territorial de la Generalitat Republicana, portada a terme per una Comissió dirigida per Pau Vila, l'any 1932. La divisió comarcal va ser implantada el 1936, mitjançant un decret de la Generalitat; fou suprimida durant la dictadura franquista, i va ser restablerta pel Parlament de Catalunya l'any 1987.

En el cas d'Osona, l'únic canvi substancial respecte a l'antiga divisió republicana fou la incorporació voluntària a la comarca, l'any 1990, de Vidrà i els tres municipis del Bisaura. O sigui, Montesquiú, Sant Quirze de Besora i Santa Maria de Besora, que inicialment s'havien adscrit al Ripollès. Aquest nombre de municipis es manté estable des dels anys cinquanta, amb l'únic canvi de la fusió voluntària, l'any 1979, dels municipis de Rupit i Pruit. Això no vol dir que no hi hagi plantejats diversos litigis territorials entre municipis, com en el cas de la sol·licitud de segregació del poble de Cantonigròs respecte al municipi de l'Esquirol.

Des del punt de vista supracomarcal, la divisió territorial republicana havia adscrit Osona en l'àmbit de la Regió Sisena, amb capital a Vic, i integrada també per les comarques de la Cerdanya i el Ripollès (aquella divisió contemplava l'establiment de nou regions o vegueries a Catalunya). En el present, en canvi, tant el *Pla Territorial General de Catalunya* (PTGC), aprovat el 1995, com d'altres projectes de divisió territorial, com l'*Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya* (del 2000), situen Osona en l'àmbit de les Comarques Centrals, conjuntament amb el Bages, l'Anoia, el Berguedà i el Solsonès (aquest informe preveu sis regions o vegueries per a tot Catalunya i possibilita la creació de noves comarques).

Des d'aquest punt de vista de l'organització territorial hi ha dos litigis plantejats, a part de petits conflictes de límits i d'enclavaments municipals, que en algun cas s'han arribat a resoldre (com la incorporació a Olost del barri del Raval, que pertanyia a Oristà). El primer d'aquests temes oberts és la reticència a la integració d'Osona en l'àmbit de la Catalunya Central, reflectida en els treballs i les conclusions del *Pla Estratègic Osona XXI* i en els pronunciaments d'algunes institucions ciutadanes. I el segon és el reconeixement administratiu de la comarca del Lluçanès, de la qual formen part actualment onze municipis osonencs. Un i altre aspecte mereixerien ser considerats en un article específic.

El repte de l'ordenació del territori: els plans directors

En cinquanta anys s'han reproduït a Osona tots els processos territorials que han afectat el conjunt de Catalunya, per bé que amb ritmes i amb intensitats diferents en funció de les característiques específiques de la comarca. No hi ha dubte que les noves pautes de la mobilitat han afavorit el desplaçament de la residència familiar i de les indústries cap a les perifèries, enteses aquestes a moltes escales. Des de la més gran de Catalunya, on es dona el procés de difusió metropolitana

que ja hem comentat, fins a la que es pugui donar a Vic o Manlleu, per acabar amb el procés que es dona a cada poble. El creixement urbanístic es fa, per definició, a la perifèria.

Aquest creixement de les «perifèries» es deu a una doble confluència: per una banda hi ha la sortida de les empreses cap a zones menys congestionades. Allí hi troben sòl industrial a preus més assequibles i això els permet realitzar plusvàlues amb la venda dels terrenys localitzats al «centre». Aquesta nova localització de l'activitat arrossega també la localització de la residència familiar. Hi ha també el procés de difusió de l'habitatge, associat a l'increment de la mobilitat i a la recerca d'una millor qualitat de vida, fet que explica la proliferació d'habitatges unifamiliars i adossats, una mica per tot arreu.

Aquest és un fenomen complex i profund que no s'hauria de ventilar a base de l'esquema simplista que contraposa la «ciutat compacta» mediterrània a la «ciutat difusa» americana. Al capdavant, el creixement dels pobles osonencs s'ha fet a partir de cases adossades, com en els vells carrers de Folgueroles, Alpens o Rupit, de manera que és un model profundament arrelat al país. Una altra cosa és la qualitat urbanística i arquitectònica que puguin tenir les edificacions, la millor o pitjor inserció amb els nuclis històrics preexistents i l'impacte ambiental que puguin provocar.

Actualment, la Generalitat ha posat en marxa la redacció dels treballs del *Pla Territorial Parcial* de les comarques on s'inscriu Osona –segons les disposicions del *Pla Territorial General de Catalunya*– i dins d'aquest pla s'ha endegat el *Pla Director de Coordinació de la Plana de Vic*, que es complementa amb un pla específic per al Lluçanès i un altre per a la muntanya oriental (de Viladrau a Vidrà). Aquest pla és una reivindicació històrica, que ja s'havia plantejat –sense èxit– en diversos moments, com en les conclusions del *Pla Estratègic Osona XXI*. Representaria la superació de les visions estrictament localistes a l'hora d'ordenar el territori de la plana de Vic i aportaria un punt de referència general i un marc d'actuació.

S'havia discutit si el planejament de la plana de Vic s'havia de fer a partir d'un sol i gran àmbit (la Plana) o bé mitjançant la seva divisió en diversos sectors (de tres a vuit), en funció d'algun criteri natural o funcional. Finalment, la Generalitat va decidir endegar un únic pla director, mesura que fou defensada des del *Pla Estratègic Osona XXI*. Els dos arguments que permeten contemplar un gran àmbit de planejament són l'escassa distància entre els pobles, de manera que el creixement d'un poble interfereix o condiciona els dels altres, i el creixement global de la plana de Vic. O sigui, la Plana es transforma en bloc, a tot arreu i en forma de taca d'oli, fet que porta a una degradació irreversible. L'única manera d'evitar-ho és disposar d'un model general que orienti tots els plans i actuacions d'escala municipal (la creació de sòl industrial o urbà, el pas de grans infraestructures, la conservació del paisatge o la preservació dels espais naturals i agraris).

Una altra cosa és la dotació de serveis i d'equipaments públics, que hauria de mantenir i respectar el necessari equilibri entre els diversos nuclis i àmbits territorials de la Plana, des de la capçalera del Congost fins al Bisaura.

Annex 1. Evolució de la població dels municipis osonencs.

Evolució de la població, 1718-2001. Osona i municipis osonencs

Municipi	1718	1787	1860	1900	1930	1950	1981	1991	2001
Alpens	331	527	834	470	529	449	255	249	278
Balenya**	479	355	704	643	1.067	1.212	2.948	3.231	3.213
Brull, el	210	299	517	334	391	399	187	182	186
Calldetenes	264	491	749	664	902	895	1.229	1.472	1.998
Centelles	762	1.716	1.992	1.985	2.715	3.110	5.621	5.682	5.822
Collsuspina*	0	0	454	361	415	366	350	214	268
Espinelves	118	302	533	421	481	445	254	191	184
Folgueroles	301	567	931	735	996	918	1.016	1.160	1.693
Gurb	606	901	1.920	1.542	1.794	1.821	1.509	1.674	1.955
Lluçà	401	352	895	613	834	677	298	282	267
Malla	109	143	402	390	537	450	283	247	239
Manlleu (1970: 13.169)	885	1.631	4243	5.823	6.547	7.294	15.962	16.148	17.532
Masies de Roda*	0	0	413	432	878	886	569	624	710
Masies de Voltregà	0	0	1.141	1.451	1.877	1.820	2.379	2.479	2.873
Montesquiu*	0	0	0	0	0	1.069	1.002	855	822
Muntanyola	313	332	507	404	425	434	199	171	341
Olost	451	661	989	917	1.089	1.120	961	960	1.158
Oristà	666	1.151	1.449	979	1.500	1.490	1.118	922	633
Orís	334	405	625	859	865	655	268	226	237
Perafita	357	439	746	391	583	594	356	338	356
Prats de Lluçanès	359	902	1.984	1.469	1.563	1.740	2.266	2.625	2.687
Roda de Ter**	1.718	1.197	1.866	2.287	2.903	3.208	4.562	5.015	5.210
Rupit i Pruit	426	432	1.275	821	903	681	414	343	341
St. Agustí de Lluçanès	124	101	320	226	266	236	132	123	105
St. Bartomeu del Grau	153	356	749	473	620	619	1.034	1.121	1.106
St. Boi de Lluçanès	314	562	1.043	478	653	661	520	530	566
St. Hipòlit de Voltregà	1.381	1.832	944	1.631	1.820	1.929	3.160	2.981	3.047
St. Julià de Vilatorrada	485	695	750	941	1.061	1.265	1.518	1.934	2.414
St. Martí d'Albars	153	107	353	210	323	283	162	125	134
St. Martí de Centelles*	0	0	763	448	620	578	738	642	772
St. Pere de Torelló**	964	2.469	2.058	1.470	1.938	1.927	2.006	1.996	2.188
St. Quirze de Besora	582	942	1.367	2.207	3.034	1.886	2.074	2.028	1.970
St. Sadurní d'Osormort	117	209	317	233	296	315	79	74	81
St. Vicenç de Torelló*	182	0	558	1.534	1.641	1.848	1.785	1.702	1.806
Sta. Cecília de Voltregà	113	297	272	191	303	283	194	187	206
Sta. Eugènia de Berga	204	297	451	453	549	595	1.129	1.590	1.973
Sta. Eulàlia de Riuprimer	408	563	883	416	508	548	783	844	863
Sta. Maria de Besora	270	386	616	467	449	364	209	201	178
Sta. Maria de Corcó	1.040	1.097	1.746	1.537	2.252	2.211	1.895	1.997	2.165
Seva	312	799	1.076	675	1.163	1.031	1.487	1.765	2.578
Sobremunt	140	217	308	170	245	227	63	91	87
Sora	193	471	620	453	595	553	268	211	182

Taradell	736	1.666	1.852	1.651	2.192	2.379	4.414	4.593	5.270
Tavernoles	125	155	358	284	360	291	187	208	273
Tavertet	183	482	492	394	420	387	97	132	146
Tona**	549	1.264	1.351	1.268	2.133	2.265	5.124	5.522	6.072
Torelló	775	1.933	2.299	3.806	4.547	5.154	10.941	11.460	12.286
Vic	4.911	9.193	13.036	12.075	15.005	16.975	30.155	28.736	32.703
Vidrà	133	550	665	482	444	382	197	171	163
Viladrau	466	706	1.188	974	1.001	962	757	883	863
Vilanova de Sau	513	893	1.105	727	825	980	341	305	332
Osona	24.616	41.045	62.709	59.865	75.057	78.867	115.455	117.442	129.532
CATALUNYA	406.620	875.400	1.662.795	1.966.502	2.790.109	3.240.743	5.956.414	6.059.494	6.343.110
% Osona/Cat.	6,05%	4,69%	3,77%	3,04%	2,69%	2,43%	1,94%	1,94%	2,04%

* El 0 indica que no estaven constituïts com a municipi en la data del cens.

** En determinats moments inclouen la població d'algun dels municipis no constituïts.

La població de Rupit i Pruit s'ha sumat en els censos en què apareixen separats.

Fonts: Censos de 1718 i 1787; transcripcions de Josep Iglésies. Altres dates: Censos de població INE. Cens 2001: Idescat (Institut d'Estadística de Catalunya).

Annex 2: Mobilitat laboral intermunicipal. Evolució dels *Llocs de Treball Localitzats* (LTL) d'Osona, 1986-1996. Municipis ordenats en funció de l'increment net de llocs de treball.

Municipi	1986		1996		Increment 1986/96	
	Nombre de LTL	% d'Osona	Nombre de LTL	% d'Osona	Nombre	%
Vic	12.223	28,67%	16.406	33,61%	4.183	+ 34,2%
Torelló	3.524	8,27%	4.070	8,34%	546	+ 15,5%
Roda de Ter	1.830	4,30%	2.216	4,53%	386	+ 21,0%
Gurb	1.301	3,05%	1.622	3,32%	321	+ 24,7%
St. Pere de Torelló	511	1,20%	795	1,63%	284	+ 55,6%
Seva	389	0,91%	645	1,32%	256	+ 65,8%
Taradell	960	2,25%	1.216	2,49%	256	+ 26,7%
Prats de Lluçanès	1.198	2,81%	1.362	2,79%	164	+ 13,7%
St. Julià de Vilatorrada	285	0,67%	427	0,87%	142	+ 49,8%
Calldetenes	373	0,87%	485	0,99%	112	+ 30,0%
Tona	1.680	3,94%	1.774	3,63%	94	+ 5,6%
Sta. Maria de Corcó	617	1,45%	707	1,45%	90	+ 14,6%
St. Hipòlit de Voltregà	813	1,91%	901	1,85%	88	+ 10,8%
Balençà	1.086	2,55%	1.170	2,40%	84	+ 7,7%
Malla	116	0,27%	198	0,41%	82	+ 70,1%
St. Bartomeu del Grau	718	1,69%	790	1,62%	72	+ 10,0%
St. Quirze de Besora	696	1,63%	768	1,57%	72	+ 10,3%
St. Martí de Centelles	147	0,34%	209	0,43%	62	+ 42,2%
Folgueroles	236	0,55%	297	0,61%	61	+ 25,8%
Montesquiu	164	0,38%	223	0,46%	59	+ 36,0%
St. Boi de Lluçanès	273	0,64%	302	0,62%	29	+ 10,6%

Brull, el	53	0,13%	74	0,15%	21	+ 39,7%
Sta. Cecília de Voltregà	48	0,11%	67	0,14%	19	+ 39,6%
Rupit i Pruit	135	0,32%	147	0,30%	12	+ 8,9%
Tavèrnoles	56	0,13%	64	0,13%	8	+ 14,3%
St. Sadurní d'Osormort	25	0,05%	32	0,07%	7	+ 28,0%
Sora	87	0,20%	91	0,19%	4	+ 4,6%
Alpens	81	0,19%	82	0,17%	1	+ 1,2%
Sta. Maria de Besora	61	0,14%	62	0,13%	1	+ 1,6%
Collsuspina	70	0,16%	69	0,14%	- 1	- 1,4%
St. Martí d'Albars	46	0,11%	42	0,09%	- 4	- 8,7%
Tavertet	42	0,10%	37	0,08%	- 5	- 11,9%
Viladrau	324	0,76%	319	0,65%	- 5	- 1,5%
St. Agustí de Lluçanès	43	0,10%	36	0,07%	- 7	- 16,2%
Sobremunt	23	0,05%	16	0,03%	- 7	- 30,4%
Espinelves	41	0,10%	29	0,06%	- 12	- 29,3%
Vidrà	74	0,17%	58	0,12%	- 16	- 21,6%
Perafita	129	0,30%	99	0,20%	- 30	- 23,3%
Lluçà	107	0,25%	75	0,15%	- 32	- 29,9%
Muntanyola	66	0,15%	33	0,07%	- 33	- 50,0%
Oristà	205	0,48%	170	0,04%	- 35	- 17,1%
Sta. Eulàlia de Riuprimer	312	0,73%	277	0,57%	- 35	- 11,2%
Vilanova de Sau	121	0,28%	83	0,17%	- 38	- 31,4%
Masies de Voltregà, les	1.199	2,81%	1.149	2,35%	- 50	- 4,2%
Olost	428	1,00%	376	0,77%	- 52	- 12,1%
Orís	193	0,45%	123	0,25%	- 70	- 36,3%
Sta. Eugènia de Berga	641	1,51%	557	1,14%	- 84	- 13,1%
Masies de Roda, les	288	0,68%	178	0,36%	- 110	- 38,2%
St. Vicenç de Torelló	770	1,81%	642	1,32%	- 128	- 16,6%
Manlleu	5.956	14,00%	5.687	11,65%	- 269	- 4,5%
Centelles	1.867	4,38%	1.557	3,19%	- 310	- 16,6%
OSONA	42.631	100,00%	48.814	99,69%	6.183	+ 14,5%

Font: CIDC: *Explotació del Padró Municipal d'Habitants*, 1986. Institut d'Estadística de Catalunya: *Mobilitat obligada per raó de treball*, 1996 (<http://idescat.es>). Elaboració pròpia.

Annex 2. Mobilitat intermunicipal per raó de treball. Evolució 1986-1996. Municipis d'Osona.

Municipi	Persones que viuen i treballen al municipi		Persones que treballen a fora del municipi		Persones que vénen a treballar al municipi	
	1986	1996	1986	1996	1986	1996
Alpens	72	61	36	49	9	21
Brull, el	41	44	19	33	12	30
Calldetenes	230	262	321	520	143	223
Centelles	1.498	1.138	550	1.020	369	419
Collsuspina	48	51	21	55	22	18
Espinelves	32	21	72	47	9	8
Folgueroles	160	179	229	380	76	118

Gurb	429	353	257	443	872	1.269
Balenyà	626	642	520	612	400	528
Lluçà	98	53	37	62	9	22
Malla	74	57	36	57	42	141
Manlleu	4.353	3.934	1.530	2.789	1.203	1.753
Masies de Roda, les	107	77	144	185	181	101
Masies de Voltregà, les	631	496	391	637	320	479
Montesquiu	123	113	227	231	41	110
Muntanyola	55	27	21	97	11	6
Olost	293	267	111	180	135	109
Orís	68	46	38	48	125	77
Oristà	167	137	178	125	38	33
Perafita	109	65	30	70	20	34
Prats de Lluçanès	992	994	105	258	206	368
Roda de Ter	1.078	988	767	1.065	752	1.128
Rupit i Pruitt	114	115	12	34	21	32
St. Agustí de Lluçanès	34	28	8	19	9	8
St. Bartomeu del Grau	486	465	28	88	232	325
St. Boi de Lluçanès	203	172	29	64	70	130
St. Hipòlit de Voltregà	493	422	708	716	320	479
St. Julià de Vilatorrada	225	298	373	592	60	129
St. Martí d'Albars	40	33	25	25	6	9
St. Martí de Centelles	90	78	162	203	57	131
St. Pere de Torelló	443	489	278	429	68	306
St. Quirze de Besora	528	488	257	340	168	280
St. Sadurní d'Osormort	21	20	13	16	4	12
St. Vicenç de Torelló	371	248	275	427	399	394
Sta. Cecília de Voltregà	41	57	29	33	7	10
Sta. Eugènia de Berga	200	263	310	542	441	294
Sta. Eulàlia de Riuprimer	254	186	83	169	58	91
Sta. Maria de Besora	40	34	31	40	21	28
Sta. Maria de Corcó	529	461	271	402	88	246
Seva	230	400	321	530	159	245
Sobremunt	19	15	11	25	4	1
Sora	51	33	32	27	36	58
Taradell	835	884	696	1.070	125	332
Tavèrnoles	37	43	41	65	19	21
Tavertet	37	22	15	26	5	15
Tona	1.229	1.135	676	1.299	451	639
Torelló	2.914	3.014	1.113	1.939	579	1.056
Vic	8.362	8.892	1.910	3.333	3.854	7.514
Vidrà	69	50	16	18	5	8
Viladrau	257	211	43	134	68	108
Vilanova de Sau	91	66	34	53	30	17
OSONA	29.527	28.627	13.440	23.617	12.359	19.913

Font: CIDC: *Explotació del Padró Municipal d'Habitants*, 1986. Institut d'Estadística de Catalunya: *Mobilitat obligada per raó de treball*, 1996 (<http://idescat.es>). Elaboració pròpia.

Bibliografia

- ABADAL I DE VINYALS, Raimon d'. *La Plana de Vic en els segles VIII i IX (717-886)*. Vic: Estudis d'Història Vigatana, 1954.
- ALBAREDA, Joaquim [et al.]. *Història d'Osona*. Vic: Eumo Editorial, 1984.
- ALBAREDA, Joaquim. *La industrialització de la Plana de Vic*. Vic: Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonencs, 1981. (Osona a la Butxaca; 2)
- «L'estat dels camins a la comarca d'Osona en el segle XVIII». *Ausa* [Vic], XI, núm. 105 (1983), p. 39-46.
- ALBAREDA, Joaquim (dir.) «Desfeta política i embranzida econòmica». A: RIQUER I PERMANYER, Borja de (dir.). *Història, política, societat i cultura als Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1996, vol. 5.
- ALBAREDA, Joaquim; SURINYACH, Miquel. *La industrialització a Manlleu*. Manlleu: Museu de Manlleu, 1988.
- BUSQUETS, P.; DOMÍNGUEZ, A.; VILAPLANA, M. *Geologia d'Osona*. Vic: Eumo Editorial, 1979.
- CAIXA D'ESTALVIS DE CATALUNYA. *Anuari Econòmic Comarcal*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya, 2002.
- CASASSAS, Lluís. *El Lluçanès. Evolució entre 1950 i 1970*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1972.
- *Fires i mercats a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1978.
- «La Plana de Vic (Catalunya). Incidències de les transformacions socials en una societat i una economia agràries». *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*. Núm. 25 (1991), p. 183-193. [Edició original a *Revue Géographique des Pyrénées et du Sud-Ouest*. Núm. 51 (1980).]
- CENTRE D'ESTUDIS DEMOGRÀFICS. *La ciutat de Vic. Anàlisi demogràfica i noves tendències del poblament 1975-1991*. Vic: Ajuntament de Vic, 1992. 140 p.
- CONSELLERIA D'ECONOMIA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA. *La divisió territorial de Catalunya*. Barcelona, Seix i Barral, 1937.
- CORTÈS, Jordi; SERRA, Roser. *La comarca del Lluçanès. Estudi d'un espai*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1999.
- COSTA, Àlex; ROVIRA, Cristina. «La distribució territorial de la renda i el patrimoni a Catalunya». A: GINER, Salvador (dir.). *La Societat Catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Institut d'Estadística de Catalunya, 1998.
- EIZAGUIRRE, Xabier. *L'equilibri rural-urbà d'Osona. Pla Estratègic Osona XXI*. Vic: Consell Comarcal d'Osona, 1993. [policopiat]
- FONT I GAROLERA, Jaume. *El territori. Els trets bàsics de la comarca. Pla Estratègic Osona XXI*. Vic: Consell Comarcal d'Osona, 1993.
- *La formació de les xarxes de transport a Catalunya*. Vilassar de Mar: Editorial Oikos-Tau, 1998.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. *Divisió Territorial. Estudis i documents. Nomenclàtor de Municipis*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1933.

- *Pla d'Espais d'Interès Natural*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient, 1992.
- *Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya*. Barcelona: Departament de Governació, 2000.
- GINER, Salvador (dir.). *La societat catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estadística de Catalunya, 1998. 1.119 p.
- GOMIS, Cels. «Província de Barcelona». A: CARRERAS CANDI, Francesc (dir.). *Geografia general de Catalunya*. Barcelona: Editorial Alberto Martín, 1911. 6 v.
- IGLÉSIES, Josep. *La població catalana al primer quart del segle XVIII*. Barcelona: Fundació Josep Masot i Palmés / Societat Catalana de Geografia, 1959.
- «El movimiento demográfico en Catalunya durante los últimos cien años». *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona* [Barcelona], XXXIII, núm. 16 (1961).
- *El cens del Comte de Floridablanca, 1787 (part de Catalunya)*. Barcelona: Fundació Vives Casajoana, 1969. 2 v.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *Anuari Estadístic de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, IDESCAT. [Diversos anys]
- *Estadística municipal i comarcal*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, IDESCAT. [Diversos anys]
- JUNYENT, Eduard. *La comarca de Vic*. Granollers: Editorial Montblanc-Martín, 1971. (Paisatges Comarcals; 1)
- *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona: Edicions Curial, 1976.
- LLOBET, Salvador. *El medi i la vida al Montseny*. Granollers: Ajuntament de Granollers, 1990. [Reedició i traducció de l'obra de 1947.]
- «Osona». A: SOLÉ SABARÍS, Lluís (dir.). *Geografia de Catalunya*. Barcelona: Aedos, 1964 II, p. 361-385.
- LLUCH, E.; NEL·LO, O. *La gènesi de la divisió territorial de Catalunya. Edició de documents de l'arxiu de la Ponència (1931-1936)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1983. [2 vols. «Documents» i «Mapes de la Ponència».]
- MADOZ, P. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*. [1845-1850] *Part de Catalunya*. [Edició a cura d'Antoni Pladevall, Barcelona: Curial, 1986, 2 v.]
- MAJORAL, Roser (coord.). «La localización del empleo en Cataluña: tendencias recientes». A: *Cataluña: un análisis territorial*. 2002, p. 214-216.
- MENDIZÀBAL, Enric; SÁNCHEZ, Esther. «La mobilitat habitual de la població catalana». A: GINER, Salvador (dir.). *La societat catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estadística de Catalunya, 1998, p. 283-301.
- MONCLÚS, Javier (ed.). *La ciudad dispersa*. Barcelona: Centro de Cultura Contemporánea de Barcelona, 1998. 233 p.

- NEL-LO, Oriol. «Les dinàmiques metropolitanes: la difusió de la ciutat sobre el territori». A: GINER, Salvador (dir.). *La societat catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estadística de Catalunya, 1998, p. 307-331.
- ORDEIG, R. *Els orígens històrics de Vic*. Vic: Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonencs, 1981. (Osona a la Butxaca; 1)
- PARÉS I GANYET, Quirze. *La despoblació rural i les masies del Collsacabra*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1985. [2a ed., 2001]
- PLA, Josep. «Un senyor de Barcelona». A: *Obra Completa*. Vol. 19: *Tres senyors*. 2a. ed., 1989.
- PLADEVALL, A. «La disminució de poblament a la Plana de Vic a mitjans del segle XIV». *Ausa* [Vic], IV (1961-63).
- «Osona i el Ripollès». A: *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1981, vol. I.
- PONCE I VIVET, S. (coord). *Gurb. Un poble arrelat a la terra*. Gurb: Edicions l'Àlber, SL, 2002.
- REPARAZ, Gonçal de (fill). *La Plana de Vic*. [1928] Vic: Eumo Editorial, 1982. [edició facsímil]
- ROQUER, Santiago; VILA, Assumpta. *La població d'Osona. Evolució i estructura*. Vic: Eumo, 1981. (L'Entorn; 2)
- «Geografia humana i econòmica de la comarca en l'actualitat». A: REPARAZ, Gonçal de (fill). *La Plana de Vic*. [1928] Vic: Eumo Editorial, 1982, p. 31-62. [edició facsímil]
- SANGLAS, J. *Tavertet, cent anys d'història*. Sant Hipòlit de Voltregà: Impremta Planas i Els Cingles, 1989.
- SEGURA, Xavier; ROSANAS, Maria J. *Aproximació a l'economia d'Osona*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1978. (Catalunya Comarcal; 1)
- SOLÉ SABARÍS, L. (dir.) *Geografia de Catalunya*. Barcelona: Aedos, 1958-1974. 3 v.
- SURINYACH I PLA, Miquel. «Aproximació a l'evolució de l'urbanisme i l'arquitectura a la plana de Vic». *Ausa* [Vic], XX, núm. 148-149 (2002), p. 123-134.
- VILA I ALSINA, Assumpta. *Demografia i recursos humans de la comarca d'Osona. Pla Estratègic Osona XXI*. Vic: Consell Comarcal d'Osona, 1993. [policopiat]
- VILA, Pau. «Vic» [reedició de 1981]. A: *Visions geogràfiques de Catalunya*. Barcelona: Biblioteca Geogràfica Barcino, 1938, vol. II, p. 48-52.
- *La divisió territorial de Catalunya*. Barcelona: Edicions Curial, 1977, vol. I. (Selecció d'Escrits de Geografia)
- VILAR, Pierre. «El medi natural». A: *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Vol. I, Barcelona: Edicions 62, 1964. 4 v.